

פרשת שמיני: האם מותר לכהן לטוס מעל לבתי קברות

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שאם בשר נוגע בטומאה יש לשורפו. נחלקו הראשונים מה היא הטומאה: **מספר החינוך** (מצווה ס"ב) עולה, שהטומאה היא מעין ישות רוחנית, המפרידה בין שכל האדם לשכל העליון (כנראה מקור הרוחניות). משום כך אדם טמא לא יכול להיכנס למקדש, כי לא ראוי לו להיות במקום קדוש וטהור, וכך עולה מדברי **הרמב"ן** (הקדמה לאיוב), ובלשון החינוך:

"לפי שענין הטומאה ידוע לחכמים שיחליש כח הנפש השכלית, ויערבב אותה ויפריד בינה ובין השכל עליוני השלם, ותהי נפרדת עד אשר תטהר, כלומר שמעינות השכל מטמטמים בטומאה. על כן במקום הקדוש והטהור אשר רוח א-להים שם אין ראוי להיות בו האיש המלוכלך בטומאה."

לעומת זאת לדעת **הרמב"ם** (מורה נבוכים ג, לג), הטומאה לא מהווה ישות רוחנית (וכפי שהשטן לא ישות רוחנית), אלא היא קביעה הלכתית שנועדה להרחיק את האדם מהמגונה. כמו כן, התורה יצרה מערכת של טומאה וטהרה, בשביל שהאדם לא יוכל לבוא בכל זמן אל בית המקדש, וכך המורא וההתרגשות ממנו תישאר (מורה נבוכים ג, מז).

בעקבות דיני הטומאה בפרשה, נעסוק השבוע בדיני טומאה וטהרה ובשאלה, האם מותר לכהן לטוס במטוס כאשר יש חשש שהמטוס יעבור מעל קבר, מכיוון שטומאת הקבר ממשיכה עד לרקיע ועלולה לטמא. כפי שנראה עיקר הדיון יתמקד בשאלה האם המטוס נקרא אוהל היכול לחצוץ בפני הטומאה, וכן האם המטוס עצמו נטמא.

לפני שנראה את הסתירה בגמרות ואת מחלוקת הראשונים, יש להדגיש שהדיון מתמקד בעיקר בקברי יהודים, מכיוון שכפי שראינו בעבר (יו"ח שנה ב'), דעת רוב הראשונים (רמב"ם, רשב"א ועוד) שקבר של גוי אינו מטמא באוהל, ועל אף שהשולחן ערוך (יורה דעה שע"ב, ב) כתב שטוב לחשוש לדעות הסוברות שקבר של גוי מטמא באוהל (תוספות), מכל מקום במקום הצורך ניתן להקל.

טומאת אוהל

בפרשת חוקת (יט, יד) כותבת התורה, שאדם הנכנס לאהל או גג שתחתיהם מת, נטמא מכה המת גם אם לא ממש נגע בו. כמו כן, כמו שבכוחו של האוהל לטמא, כך בכוחו לעיתים להגן בפני הטומאה. אם נמצא מת באוהל ואדם הולך מעל גבי האוהל, או שיש מת מתחת לאוהל והאדם נמצא בתוכו, בחלק מהמקרים האוהל יחצוץ בין המת לאדם והוא יישאר טהור.

לכאורה בעקבות כך, מטוס שבפשטות נחשב אוהל, אמור לחצוץ בפני הטומאה ויהיה מותר לכהנים לטוס מעל קברים. אמנם למעשה, המטוס לא נחשב אוהל רגיל אלא אוהל זרוק, דהיינו אוהל שאינו עומד על הקרקע, שבמעמדו וביכולתו לחצוץ בפני הטומאה נחלקו הראשונים בעקבות סתירה בדברי הגמרא:

מצד אחד: מדברי הגמרא בעירובין (ל ע"ב) משמע, שדין זה תלוי במחלוקת התנאים. לדעת רבי יוסי בן רבי יהודה אדם הנכנס לחוץ לארץ או לבית קברות בארון המונח על גבי בהמה אינו נטמא, מכיוון שאוהל זרוק נחשב אוהל, והארון חוצץ בין האדם לטומאה. לדעת תנא קמא לעומת זאת הוא טמא, מכיוון שאוהל זרוק לא נחשב אוהל, ובלשון הגמרא:

"דתניא: הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל; רבי מטמא, רבי יוסי ברבי יהודה מטהר. במאי קמיפלגי (= במה הם חולקים)? מר סבר: אוהל זרוק - לאו שמיה אוהל, ומר סבר: אוהל זרוק - שמיה אוהל."

מצד שני: בעוד שמדברי הגמרא בעירובין עולה שבשאלה זו יש מחלוקת תנאים, המשנה במסכת אהלות (ה, ה) כותבת ללא חולק, שעוף הפורח באוויר וטלית המתנפנפת באוויר לא נחשבים אוהל ולא חוצצים בפני הטומאה, מכיוון שאוהל זרוק לא נחשב אוהל, ומשמע שכולם מודים לדין זה.

יישוב הסתירה

ביישוב הסתירה בין הגמרות נחלקו הראשונים:

א. **התוספות** (חגיגה כה ע"א) כתבו ליישב, שכאשר האוהל מרחף באוויר לחלוטין, כמו טלית המתנפנפת באוויר (או מטוס במקרה שלנו) - אין מחלוקת בין הפוסקים שאוהל זרוק אינו נחשב אוהל, ולא חוצץ בפני הטומאה. מחלוקת התנאים בעירובין מתייחסת רק למקרה בו האוהל מונח על גבי דבר הנמצא על הקרקע (= מכונית), וכמו הארון הנמצא על גבי הבהמה.

ב. דעה מצמצמת עוד יותר, מופיעה בדברי **רבינו חננאל** (ברשב"א עירובין לא ע"א). הוא טען שאין מחלוקת בין האמוראים, שכאשר האוהל זז הוא אינו חוצץ בפני הטומאה, מכיוון שהוא אוהל זרוק. לשיטתו המחלוקת עוסקת רק בשאלה, מה דינו של כלי שבדרך כלל זז במקרה שהניחו אותו על הרצפה (למשל מטוס שעוד לא המריא), שלדעת תנא קמא חוצץ, ולדעת רבי יוסי אינו חוצץ, ובלשונו:

אבל ר"ח ז"ל נראה שפירשה להא בשעה שהוא נח, ואפילו כך אסרו רבנן, שאף על פי שהוא אינו מקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה אפילו בשעה שהוא נח, הואיל וראוי להיזרק, ורבי יהודה סבר דכיוון שהוא נח חוצץ בפני הטומאה, אבל בשעת זריקתו כולי עלמא מודו שאינו חוצץ בפני הטומאה דלא שמיה אוהל בשעת זריקתו."

ג. לפי שתי הדעות הקודמות עולה, שגם אם להלכה ייפסק שאוהל זרוק נחשב כאוהל, מטוס לא יחצוץ בפני הטומאה (והדיון ייסוב סביב מכונית שתעבור מעל קבר וכדומה, שנמצאת על הקרקע). דעה חולקת מופיעה **בראב"ד** (רשב"א עירובין שם) שטען, שאכן המחלוקת בשאלה מה דינו של אוהל המרחף באוויר (= מטוס) שלדעת תנא קמא לא יחצוץ, ואילו לדעת רבי יוסי יחצוץ.

כיצד יתמודדו עם דברי המשנה באהלות הכותבת שטלית המתנפנפת באוויר, לכל השיטות אינה חוצצת? מדבריהם משמע שהסיבה היא, שטלית היא דבר קטן ולא משמעותי שגם כאשר היא מונחת על הקרקע יכולה להיטמא, אבל כלים גדולים (בגודל של ארבעים סאה), שכאשר הם על הקרקע חוצצים בפני הטומאה - כאשר הם מרחפים באוויר דינם לדעת תנא קמא שונה.

להלכה

להלכה, למעט **הרשב"א** (עבודת הקודש שער ה, טו) שפסק שאוהל זרוק נחשב אוהל וכדעת תנא קמא, רוב הראשונים פסקו להלכה כדעת רבי יוסי, שאוהל זרוק לא נחשב אוהל, כך שאיך שלא תוסבר המחלוקת בין האמוראים - מטוס אינו יכול לחצוץ בפני קברים, ולכן יהיה אסור לטוס מעליהם. אלא שלמעשה גם הם סייגו את שיטתם בעקבות גמרא נוספת במסכת סוכה: הגמרא בסוכה (כא ע"א) כותבת, שכאשר היו לוקחים תינוקות למעיין למלא מי חטאת לצורך מי פרה אדומה (ויש לדאוג שלא יטמאו בדרך), היו מרכיבים אותם על דלתות מעץ שהיו מונחות על שוורים. הסיבה שהיו שמים אותם על דלתות ולא על השוורים עצמם, שהדלתות משמשות כאוהל החוצץ בפני הטומאה – ומכאן עולה שאוהל זרוק (שהרי השוורים זזים) נחשב אוהל!

יישוב הסתירה

א. אפשרות ראשונה ליישב מופיעה **ברבינו תם** שכתב, שיש לגרוס אחרת בדברי הגמרא בסוכה. לטענתו הסיבה לכך שהתינוקות אינם נטמאים, אינה בגלל הדלתות המונחות על השוורים, שהרי אוהל זרוק לא נחשב אוהל, אלא בגלל השוורים עצמם. מדוע השוורים חוצצים הרי גם הם אוהל זרוק? מתוך רבינו תם, שיש גזירת הכתוב ששור ובושר חוצצים בפני הטומאה, ובלשון הריטב"א: "והקשו בתוספות למאן דסבר דאהל זרוק לא שמיא אהל, מאי האי דאמרין במסכת סוכה בפרק הישן (כא ע"א) גבי תינוקות ההולכים למלאות מימי חטאת שמניחין תחתיהן דלתות לחוץ מפני קבר התהום, ותיירץ רבינו תם שלא היו מניחין שם דלתות אלא שוורים שכרסם רחבה, דרחמנא קרי' (שהתורה קוראת) ליה אהל, מדכתיב ובעצמות וגידים תסוכני."

ב. את **הרמב"ם** אי אפשר ליישב כמו רבינו תם שהשור חוצץ בגלל גזירת הכתוב, מכיוון שבהלכות פרה אדומה (ב, ז) כתב שעל השוורים יש דלתות, והן מהוות את החציצה בפני הטומאה. משום כך הפרשנים העלו מספר אפשרויות ליישב:

הפני יהושע (סוכה כא ע"א) תירץ, שמדאורייתא כולם מודים שאוהל זרוק נחשב אוהל, והמחלוקת בין התנאים היא במישור הדרבנן. לדעת רבי גזרו חכמים שאוהל זרוק לא נחשב אוהל, ואילו לדעת רבי יוסי גם מדרבנן שמו אוהל. משום כך, בדרך כלל פסקו הרמב"ם ושאר הראשונים שאוהל זרוק אינו נחשב אוהל, אך בהלכות מי פרה אדומה, השאירו את דין התורה המקורי.

המשנה למלך (שם) הביא תירוץ נוסף. לעיל ראינו, שיש מחלוקת אמוראים בעירובין בשאלה האם אוהל זרוק נחשב אוהל, ונחלקו הראשונים במה נחלקו. רבינו חננאל פירש (ובניגוד לדעת התוספות), שאין מחלוקת בין האמוראים שטלית המתנפנפת באוויר נחשבת אוהל זרוק ואינה חוצצת, והמחלוקת נוגעת בשאלה מה דינו של אוהל המתגלגל על הקרקע.

המשנה למלך טען, שהרמב"ם פסק להלכה כדעות הסבורות שאוהל זרוק נחשב אוהל, אבל רק כאשר הוא נגרר על הקרקע. משום כך בהלכות טומאת מת פסק הרמב"ם שטלית המתנפנפת אינה נחשבת אוהל, אך לעומת זאת בהלכות פרה אדומה פסק שיש לשים דלתות על השוורים, מכיוון שהאוהל נגרר על הרצפה, ואוהל זרוק מעין כך נחשב אוהל.

מכונת מעל קברים

למעשה יוצא שלדעת רוב הראשונים אסור לטוס מעל קברים (אך נראה שבמקרה שיש ספק אם יעבור, מותר לטוס), וכן פסק **החזון איש** (יו"ד ריא, ט). גם לדעת הרשב"א הסובר שאוהל זרוק נחשב אוהל - לא בטוח שיהיה מותר לטוס מעל קברים (עיין הערה)¹. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים בעקבות כביש הנמצא מעל קברי יהודים היא, האם מותר לכהן לעבור עם מכונת מעל קברים:

סברא ראשונה להתיר הביא **הציץ אליעזר** (יב, סב) על פי המשנה למלך, שכפי שראינו לעיל ביאר שלדעת הרמב"ם, כאשר האוהל מתגלגל על הקרקע (ובניגוד לאוהל המרחף באוויר) - אוהל זרוק נחשב אוהל. משום כך מכונת שמתגלגלת על הקרקע, יכולה להציל בפני הטומאה. אמנם חלק מהראשונים חולקים על הרמב"ם, אבל ניתן לצרף את שיטתו להקל.

סברא שנייה להקל כתב **השואל משיב** (מובא בציץ אליעזר). הוא טען, שכאשר הפוסקים נקטו שאוהל המתגלגל על הקרקע לא נחשב אוהל (מכיוון שהוא אוהל זרוק), זה רק באוהל שבדרך כלל אינו מתגלגל על הקרקע. רכבת (או המכונת בנידון שלנו) לעומת זאת נוסעת באופן קבוע על הקרקע, ולכן רכבת או מכונת יחצוץ בפני קברים.

סברא שלישית. המשנה במסכת אוהלות (ח, א) כותבת, שכל כלי בגודל ארבעים סאה שעומד בשיפוע כמו אוהל, יכול לחצוץ בפני הטומאה. חלק מהראשונים כתבו, שהמשנה מתייחסת לחומרים שבדרך כלל לא מקבלים טומאה, כמו עץ וכדומה, אבל כלי מתכת למרות שגודלם ארבעים סאה לא חוצצים בפני הטומאה.

הרמב"ם והר"ש לעומת זאת כתבו שהמשנה מחדשת דבר יותר גדול, שאפילו אם מדובר בחומרים שבדרך כלל מקבלים טומאה כמו מתכת, אם הם משופעים ובגודל של ארבעים סאה הם חוצצים בפני הטומאה. משום כך, גם מכונת שמשופעת כאוהל ויש בה ארבעים סאה יכולה לחצוץ בפני הטומאה, ויהיה מותר לכהן לנסוע מעל קברים, ובלשונו של הציץ אליעזר:

"וראיתי בספר הר צבי חלק יורה דעה סי' רפ במילואים שכתב דאף על גב שהאוטו עצמו מקבל טומאה, ובפרט שהוא של מתכת, מכל מקום יש לומר דיועיל לחצוץ וזאת ועל פי דברי הר"ש והרמב"ם דמבואר שאם הוא נטוי כאהל בשיפוע וכתלים חוצץ מפני הטומאה, אפילו אם הוא מקבל טומאה, דהרי האוטו כולו הוא נטוי כאהל."

למעשה, הציץ אליעזר פסק, שמכיוון שיש מספר סברות להקל - מותר לכהן לנסוע עם מכונת מעל קברים. מכל מקום, במידת האפשר טוב לשים נסר עץ בתחתית המכונת, וכך וודאי יש חציצה בפני הטומאה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...

¹ יש להוסיף, שגם לדעת הרשב"א שאוהל זרוק נחשב אוהל, ייתכן שדין זה לא יועיל במטוס, מכיוון שאוהל המקבל טומאה - אינו יכול להציל בפני הטומאה. אמנם, המטוס ברובו עשוי מאלומיניום, ויש מחלוקת בין הפוסקים האם אלומיניום (שאינו כלול במתכות שכתבה התורה) מקבל טומאה. למשל **הרב פיינשטיין** ("אג"מ יו"ד ג, מב) טען שהוא מקבל טומאה מדרבנן (וכמו כלי זכוכית), כך שבכל מקרה אין המטוס יציל מהטומאה.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? tora2338@gmail.com